

Ірінія Савчук
Остроз (Україна)

ВИСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ З ПОЛЬЩІ 1944–1946 РР.

Міждержавне переміщення українців і поляків прикордоння започаткувала угода «Про евакуацію українського населення з території Польщі й польських громадян із території України», укладена між УРСР і ПСНВ 9 вересня 1944 р. у місті Любліні.

Виділяють чотири етапи переселення. Перший етап характеризувався добровільністю. В інструкції від 21 вересня 1944 року, виданої для польських репатріаційних органів щодо реалізації угоди 9 вересня, стверджувалось: «Евакуація добровільна, тому не можна застосовувати, ані безпосереднього, ані посереднього примусу...». Для реалізації відповідної угоди, крім інструкції, був створений центральний переселенський апарат. Організовані були також районні представництва, компетенція яких розповсюджувалася головним чином на терени даного повіту. Очолював представництво районний представник, у його підпорядкуванні перебував відповідний канцелярський та технічний персонал. Сформовані були спільні польсько-українські переселенські комісії. Їхнім завданням стала реєстрація українців, прийом заявок на виїзд, здійснення опису майна та планування й організація виселення. Переселенський апарат мав у своєму розпорядженні сили поліції та армії, а також використовував кадри місцевої адміністрації.

Одночасно із організацією переселенського апарату проводилася масова пропагандистсько-інформаційна робота. Розповсюджувалися агітаційні плакати на переселенську тематику, організовувалися зібрання, на яких українців інформували про необхідність від'їзду. В українських селах проводилася незвично інтенсивно пропагандистська кампанія. Бажаючим виїхати обіцяли благопо-

лучне життя в Радянській Україні, а також для них було анульовано всі податкові заборгованості, поточні натуральні повинності та страхові внески.

15 жовтня 1944 р. розпочалося переселення українського населення з Польщі. Спочатку виїжджали особи, яких примусила ситуація, наприклад, ті, що втратили своїх близьких та майно як внаслідок польсько-українського конфлікту.

Другий етап окреслюється хронологічними межами від 1 січня по 31 серпня 1945 року. Через важку зиму процес переселення тимчасово зупинився. Початок другого етапу пов'язаний із діями Червоної армії на Закерзонні. Зазвичай, виїжджали люди, чиє майно було знищене у боях при взятті Лубківського та Дуклянського перевалів. Вже до середини серпня кількість бажаючих виїхати зменшилася.

Польська державна влада та різні підпільні збройні формування, що були зацікавлені в повній і швидкій депортації, почали виступати проти непокірних українців. Як випливає з документів збройні загони нападали на українські села, грабували та вбивали їх жителів. Місцева міліція не лише не реагувала на такі факти, а й подекуди сприяла посередникам.

На березень 1945 року в південний і східний регіон УРСР прибуло 93,1% українців із Польщі, або 19796 родин (71839 осіб).

Третій етап тривав упродовж вересня – грудня 1945 р. Він був повністю примусовим, населення всіляко уникало переселення: люди переходили на обряд римо-католиків з метою видачі себе за поляків. Коли депортація набрала масового, примусового характеру, то населення почали підтримувати загони УПА, тобто протидіяти виселенню українців.

Загалом під час третього етапу було переселено 81806 осіб.

Завершальний четвертий етап розпочався 1 січня, а закінчився 15 червня 1946 року. Він характеризувався нищенням українських сіл. У цей період найбільше було виселено українців із Закерзоння (близько 250 тисяч).

Від жовтня 1944 до липня 1946 рр. було депортовано із Польщі до УРСР 482 800 осіб. Незважаючи на зусилля органів радянської

влади спрямувати основну масу переселенців (79,4 %) у східні області УРСР на 4/5 із них станом на початок 1950-х років опинилися у шести західних областях республіки.

На місцях поселення переселенці мусили пристосовуватися до нових умов життя. Радянська влада зробила небагато, щоб підготувати місцеві громади, до прибуття великої кількості переселених із-за кордону. Переселенці розмовляли іншими діалектами української мови, що містили багато іноземних слів. Місцеві жителі приймали їх з недовірою.

Однак українці з Польщі зіткнулися в зруйнованій війною Україні передусім із бідною і голодом. Вони перестали бути самостійними господарями та мусили працювати в колгоспах. Інше життя обіцяли їм перед виїздом. Вони відчували себе ошуканими, сумували за батьківською землею.

«Добровільність» цього повоєнного великого переселення народів була витвором радянської пропаганди. Евакуація українців із Польщі фактично була насильницькою. Однак досі ці виселені з рідних домівок люди не отримали статусу жертв політичних репресій, до яких, за визначенням, належить і примусова депортація.

Список основних джерел та літератури:

1. Державний архів Волинської області. – Ф. Р-919. – Оп. 1. – Спр. 2: Переписка с райисполкомами о приеме, жилищном и трудовом устройстве переселенцев из Польши (1.1.45–5.12.45), арк. 211.

2. Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915–1947). Дослідження. Спогади. Документи. – Чернівці : Букрек, 2015. – Т. 3.

3. Депортації: Західні землі України: кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. У трьох томах / Відп. ред. Ю. Сливка – Львів : НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1996. – Т. 2 (1946–1947 рр.).

4. Дрозд Р. Історія українців у Польщі в 1921–1989 роках / Р. Дрозд, Б. Гальчак, І. Мусієнко ; пер. з пол. І. Мусієнко. – 3-тє вид., випр., доп. – Х. : Золоті сторінки, 2013.